

Bancaire geschiedenis in een openluchtmuseum

Waarom de Rabobank en het Zuiderzeemuseum bij elkaar passen

Door Jaap Kerkhoven

In 1998 is boerderij Baard ingericht als woonhuis annex coöperatieve bank. Dit gebeurde met sponsorgelden van de Rabobank. Op 21 december 2004 is de sponsorrelatie tussen de Rabobank en het Zuiderzeemuseum officieel verlengd voor een periode van vier jaar. De heer Bezemer tekende en vertegenwoordigde hierbij de vier Westfries Rabobanken: Hoorn-Medemblik, Westfriesland-Oost, Midden-Westfriesland en Blokker-Zwaag. Tot en met 2007 steunen de banken het Zuiderzeemuseum weer jaarlijks met een financiële bijdrage ten behoeve van boerenleenbank Baard in het buitenmuseum. De vrijwilligers van boerderij Baard waren aanwezig om de Rabobank op passende wijze te bedanken.

Bankgeschiedenis is een weinig bekend onderdeel van de geschiedenis. Het Zuiderzeemuseum besteedt er niettemin aandacht aan, en dat is redelijk uniek te noemen. In het buitenmuseum geven wij een indruk van de huisvesting van een lokale Boerenleenbank in de periode 1920-1930 en van de aard van de bankzaken die er werden afgehandeld. Een Friese boerderij met daarin de vestiging van de boerenleenbank uit Jorwerd. Voor wie de geschiedenis van de Nederlandse landbouw kent, is dat een direct overtuigende combinatie.

De zitkamer met losse kluis in boerderij Baard staat voor de situatie in de prille jaren van deze bankinstellingen. De bank in Jorwerd is in 1912 van start gegaan. Pas zestien jaar later kwam er een apart kantoor. Voor de ledenvergadering sprak zo'n kantoor niet voor zich. De kassier verdedigde de uitgave en uit die verdediging krijgen wij een indruk van hoe het tot dan toe was toegegaan. In de notulen van 15 maart 1928 is te lezen "dat het van groot belang was in het algemeen, waar de omzetten der banken in de laatste jaren geweldig stijgen dat ze hun eigen bankgebouwen kregen' en verder dat "men de mensen in de woonkamers moest ontvangen en schetste dat zulks wel eens lastig was, wat nu door de wachtlokalen ook geheel werd opgeheven".

De eigenaardige huisvesting van de boerenleenbank in Jorwerd in de beginjaren maakt zichtbaar hoe dicht dit stukje bancaire geschiedenis aansluit bij de sociale geschiedenis. De toespraken bij de eerste steenlegging waren deels in de 'memmetaal': gewoner kan het niet. Qua sfeer past dit alles prima in het buitenmuseum. Daar valt vooral kleinschalige economische bedrijvigheid te zien. Het potschip de Twee Gebroeders is de bedrijfs-outillage van een varende marskramer, die daarnaast inkomen verwierf uit hulp aan boeren en door mollen te vangen. De eigenaar van de kalkovens uit Akersloot had ook een nevenbezigheid: een bouwmaterialenhandel. De oude beroepen van marskramer en van schelpkalkbrander hebben sindsdien het loodje gelegd.

Op zichzelf is het waardevol dat het Zuiderzeemuseum aandacht besteedt aan neergaande en aan marginale bedrijfstakken. Want hoe graag vergeten wij niet dat economische geschiedenis naast opkomst en bloei ook neergang kent, en naast overwinnaars ook verliezers en mensen in de marge. Tot op zekere hoogte komt die neergang vanzelf in beeld. Het museum heeft immers naar zijn aard verzameld wat al op zijn laatste benen liep en dat geldt behalve voor woonhuizen ook voor een

deel van de bedrijven die bij ons te zien zijn. Maar zonder tegenwicht kan dat een bedenkelijk eenzijdig totaalbeeld opleveren van de Nederlandse geschiedenis, die ons museum maakt tot een rariteitenkabinet. Want de ongeëvenaarde economische expansie van na 1945 vindt zijn basis niet in vooroorlogse borstelmakers en mandenvlechters.

Een eigenaardigheid van ons museum is dat de voorgeschiedenis van die expansie er wel te vinden is maar goeddeels in het verborgene. Het kleinbedrijf is tot op de dag van vandaag een belangrijke factor in de Nederlandse economie, en daarvan valt bij ons het nodige te zien, ook als het gaat om succesvolle bedrijven. Urk is anno 2004 een van de rijkste gemeenten van ons land. Dat zou je niet zeggen als je de eenvoudige tot regelrecht armoedige visserswoningen op het museumterrein ziet. Ook de houten botter, voor het onderhoud waarvan in slechte jaren geen geld opzij kon worden gelegd, is verre geschiedenis geworden. De Urkers van nu tellen voor hun schip ettelijke miljoenen neer. Maar stellig is het naorlogs wonder van Urk iets uitzonderlijks binnen de economische geschiedenis van de twintigste eeuw. Daar is het ook een wonder voor.

Een tweede succesverhaal is verbonden aan ons Zaanse pand. Daar valt de welstand wel van af te lezen. Die vond zijn basis in een verf- en lakbedrijf aan de overkant van de Zaan. Onzichtbaar blijft, dat in deze woning tevens de bakermat ligt van de Nederlandse zoutindustrie en daarmee een belangrijk stuk voorgeschiedenis van de huidige AKZO. Dan hebben we het natuurlijk wel over grootschalige bedrijvigheid. Misschien is voor succesvolle kleinschalige bedrijven de boerenleenbank van Jorwerd het meest representatieve collectieonderdeel van ons buitenmuseum. De huidige Rabobank is ontstaan uit honderden lokale banken, die nog steeds een belangrijke mate van zelfstandigheid hebben. In zijn kleinschaligheid past de bank uit Jorwerd prachtig in het Zuiderzeemuseum. De boerenleenbanken vinden hun oorsprong in de landbouwcrisis van het eind van de negentiende

eeuw, toen goedkope producten uit het buitenland de Nederlandse markt overspoelden. Het is een verheffend verhaal hoe de beroepsgroep zich heeft weten aan te passen. Kredietverlening speelde daarin een belangrijke rol, maar dat krediet kwam niet van de banken in de steden. Die waren gericht op financiering van de handel en beschikten niet over voldoende kennis om de kredietwaardigheid van boeren te beoordelen. Dat was cruciaal, want boeren hebben hun vermogen vastliggen in het bedrijf. Het antwoord was een belangrijke vernieuwing: onderlinge kredietverlening, van leden voor leden. Die leden waren onbeperkt aansprakelijk voor eventuele verliezen. Gunstig daaraan was dat spaargelden gemakkelijk werden toevertrouwd aan een dergelijke bank. De nadelen van die aansprake-

lijkheid tellden niet zwaar omdat de winst niet werd uitgekeerd. Daardoor ontstonden enorme buffers. Bijzonder is verder, dat bestuur en beheer van deze banken lange tijd onbezoldigd waren en dat het accent lag op een beperkt werkgebied, op plaatselijke zelfstandigheid in combinatie met aansluiting bij een coöperatieve centrale bank.¹

Die aanpassing tijdens de landbouwcrisis is ook letterlijk verheffend omdat het een vorm van volksverheffing met zich mee bracht. Dat was deels

het directe effect van het bestaan van de bank als zodanig. Deze noodzaakte de leden over uiteenlopende zaken ordelijk te vergaderen en zich een oordeel te vormen over meer of minder complexe organisatorische en financiële aangelegenheden. De aanwezigheid van de bank vormde bovendien een stimulans voor het sparen van kleine inleggers zoals dienstboden. Ook was die verheffing een bewust nagestreefd doel. Het lidmaatschap beperkte zich niet tot veehouders onderling. Ook een koemelker, motorschipper, schipper, arbeider, koopman, slager, spoorarbeider, bakker en baker konden lid worden. Vanaf het eerste jaar vinden we naast boeren die vee kochten ook anderen die krediet opnamen: een timmerman, een vrachtrijder en een schipper die een nieuw vaartuig wilde bekostigen. De ideële doelen kwamen duidelijk naar voren in de ledenvergadering van 15 april 1925. Een van de leden bracht naar voren dat het bestuur "voorzichtig moet zijn, in het trekken der lijn wie men aanneemt als lid van uit de mensen welke men zoo aldanig niet onder de boerenstand rekent, en spreekt van een timmerman elders lid eener bank, wat niet goed was gegaan". Een ander hield hem voor "dat men ieder moreel goed mensch welk vak ook, en welke soliede borgen heeft moet helpen". Het coöperatieve krediet diende de sociale emancipatie.

De sfeer die uit de notulen spreekt is niet kleingeestig. Zo is in de notulen van 10 april 1919 te lezen dat de leden ernstig het voorstel bespraken om een schenking te doen aan een zustervereniging in Nieuw Namen (Zeeuws-Vlaanderen) waar de kassier gefraudeerd had. Het was zuinigheid troef in het beheer, maar niet in alles. In 1919 besloot de ledenvergadering dat alle leden op kosten van de bank de 'Raiffeisenbode' zouden ontvangen. Op 23 april 1923 stelde een van de leden voor, te bezuinigen op deze abonnementen omdat die post "alleen dienstig was voor kapitaalcrachtige leden", maar de vergadering wilde er niet van weten. Hier zijn mensen bewust bezig geweest met hun toekomst en hun oriëntatie op een grotere wereld dan hun vertrouwde omgeving, het Friese weidegebied. Onze bankvestiging uit Jorwerd laat een stukje van een succesverhaal zien dat als zodanig een belangrijke plaats inneemt in de Nederlandse geschiedenis van de twintigste eeuw. ■

¹ S. de Boer, 'Van boerenleenbank tot Rabobank', in: S. de Boer e.a. (red.), De andere bank. De Rabobank en het coöperatief bankieren (Utrecht 2002) 7-25.